

ZAPADNA SLAVONIJA – RAZVOJ NARODNOSNOG SASTAVA

Ivan Crkvenčić, Zlatko Pepeonik

Prirodoslovno-matematički fakultet, Zagreb

UDK 911.3:312] (497.5-3 Slavonija) (091)
314.148 (497.5-3 Slavonija)

Izvorni znanstveni rad

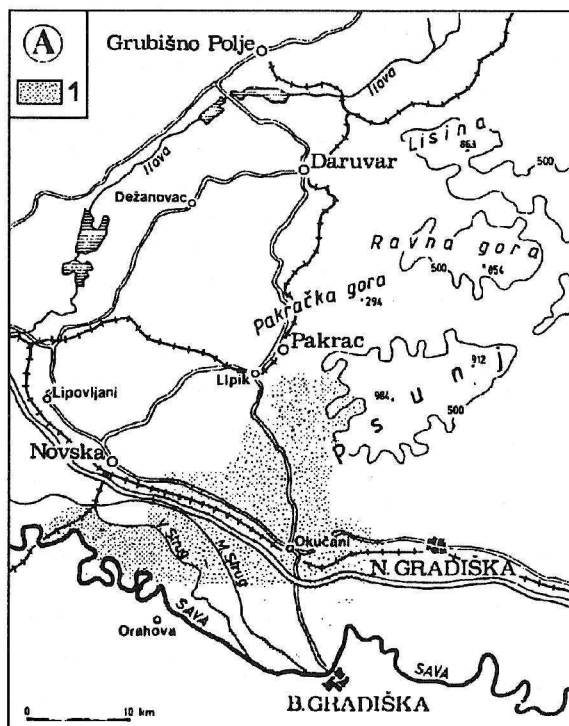
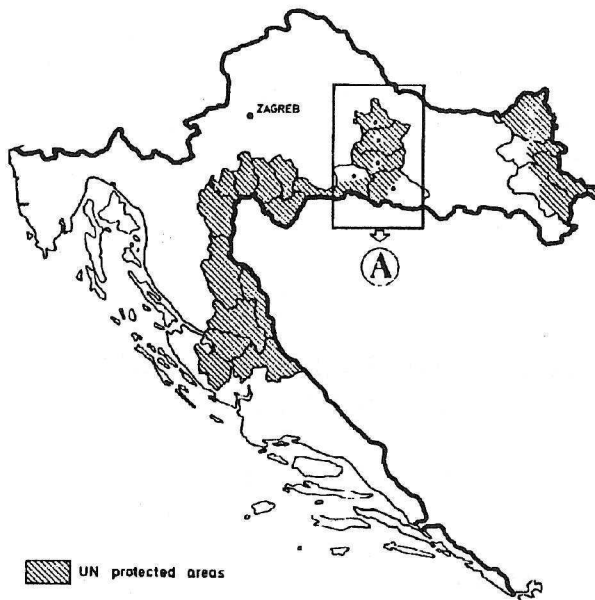
Primljeno: 13. 4. 1993.

U ovom radu zapadna Slavonija obuhvaća prostor pet bivših (do 1993) općina. Tri su u porječju Ilove (Daruvar, Grubišno Polje i Pakrac) a dvije (Novska i Nova Gradiška) u posavskom dijelu kraja. To je povijesno hrvatski prostor koji je sve do turske okupacije (1554-1691) bio organiziran u okvirima hrvatskih županija i rimokatoličkih crkvenih župa, s hrvatskim plemstvom i hrvatskim stanovništvom. U vrijeme turske okupacije kraj je opustošen, prvobitna hrvatska svjetovna i crkvena organizacija srušena a hrvatsko stanovništvo stradavanjem i iseljavanjem reducirano na mali broj. Turci po okolnim padinama Psunja i Papuka naseljavaju nešto novog stanovništva, pretežno Vlaha, pa kraj počinje mijenjati etnički sastav. Povlačenjem Turaka kraj se ponovo naseljava Hrvatima iz ostalih područja Hrvatske ali i stanovništvom drugih narodnosti: Vlasima, Srbima, Česima, Mađarima, Nijemcima i Talijanima. Tom sekundarnom (ponovnom) kolonizacijom stvoren je heterogen etnički prostor u kojem je kontinuirano živjelo samo hrvatsko stanovništvo. Srbi su u okviru ovih pet općina 1991. činili 28,8% ukupna stanovništva.

Zapadna Slavonija obuhvaća u ovom radu područje pet bivših općina; tri su (Daruvar, Grubišno Polje i Pakrac) u porječju Ilove, a dvije (Nova Gradiška i Novska) u prigorsko-posavskom dijelu.

Površina u granicama tih navedenih općina je 3.186 km² i ima 307 naselja sa 157.332 stanovnika 1991. godine, ili 49 stanovnika na 1 km² (Republika Hrvatska = 81). Veća naselja, s koncentracijom nepoljoprivrednih djelatnosti su općinska središta sa 43.543 ili 27,7% ukupna stanovništva 1991. Kraj je etnički složen: Hrvati čine natpolovičnu većinu (55,1 %), a Srbi malo više od četvrtine (28,8 %); potom slijede Česi, Mađari, Talijani i drugi. Prostor je, dakle, razmjerno slabo naseljen; prevladavaju mala naselja s niskom urbaniziranošću.

¹Agresijom Srba privremeno okupiran prostor

Treba istaći da najveći udio (navedenih 28,8%) srpskog stanovništva zapadne Slavonije živi u Poilovlju, dok ih je u Posavlju malo. To znači da Srbi zapadne Slavonije nisu teritorijalno povezani sa susjednom Bosnom i Hercegovinom koju također svojataju kao zasebnu srpsku državu. Istovremeno je posavlje Zapadne Slavonije značajna (cestovna i željeznička) prometnica koja povezuje istočnu Hrvatsku s ostalim dijelom Republike, a koja je, zbog srpske okupacije južnog dijela zapadne Slavonije, još izvan prometa.

Zadatak je ovog članka da pregledom promjene organizacije prostora i njegovog etničkog sastava tijekom vremena upozori na neopravdanost srpskog svojatanja tog dijela Republike Hrvatske.

ORGANIZACIJA I NASELJENOST PROSTORA U PREDTURSKOM RAZDOBLJU

Pouzdanije se organizacija i naseljenost zapadne Slavonije može proučavati tek u 14. stoljeću i to na osnovi podataka o broju katoličkih župa popisanih 1334. godine (Butorac, 1944).

Ovim je krajem tada prolazila granica između Zagrebačke i Pečujske biskupije i to tako da su postojeće općine (do 1993) Daruvar, Grubišno Polje, Pakrac i Novska bile u srednjovjekovnoj Zagrebačkoj, a općina Nova Gradiška u tadašnjoj Pečujskoj biskupiji. U to su vrijeme na ovdašnjem području Zagrebačke biskupije bila dva arhidakonata: Gušće i Svetačje, a na području Pečujske biskupije arhidakonat požeški. Arhidakonat Gušće pokrivaio je područja suvremenih općina Grubišno Polje i Virovitice, te dijelove općina Bjelovar i Đurđevac. Taj se arhidakonat sastojao od ukupno 32 katoličke župe, od kojih na obrađivanom području zapadne Slavonije desetak. Arhidakonat Svetačje pokrivaio je teritorij općina Daruvar, Pakrac i Novska, a obuhvaćao je 34 katoličke župe. Arhidakonat Požega, u dijelu koji pripada zapadnoj Slavoniji, imao je desetak katoličkih župa.

Na osnovi navedenih podataka može se procijeniti da je u prvoj polovici 14. stoljeća u zapadnoj Slavoniji bilo između 50 i 60 katoličkih župa. Treba istaknuti da osim katoličke, drugih vjeroispovijesti u ovome kraju tada nije bilo. *Iz navedenog očito proizlazi da je u prvoj polovici 14. stoljeća zapadna Slavonija čisto katolički i hrvatski kraj.* Eventualni malobrojni stranci pripadali su vojsci i predstavljali nevezani alohtoni demografski element.

Kraj je, osim toga, bio uključen u hrvatsku administrativno-teritorijalnu podjelu; njegov je veći dio pripadao Križevačkoj županiji (uglavnom u području Poilovlja), a manji dio Požeškoj županiji (uglavnom u posavskom prostoru).

Navedena relativna dosta dobra naseljenost autohtonim hrvatskim stanovništvom ostala je karakteristika kraja sve do prve polovice 16. stoljeća, odnosno neposredno do dolaska Osmanlija, na što upućuje popis crkvenih župa 1501. godine (Rački, 1872). Smatra se da je samo u kotaru Toplici (današnja općina Daruvar) i Pakri (općina Pakrac) početkom 16. stoljeća bilo između 16.000 i

20.000 stanovnika, pa se može pretpostaviti da je s posavskim dijelom Svetačja, te dijelovima Gušće i Požege, u cijelom kraju tada ukupno živjelo oko 50.000 stanovnika – i to isključivo autohtonih Hrvata.

TURSKO RAZDOBLJE 1554-1687.

Relativno velik broj stanovnika ovog kraja počeo se sredinom prve polovice 16. stoljeća dosta brzo smanjivati i to zbog straha od Osmanlija koji su se približavali s jugoistoka. Kraj se postepeno praznio. Brojni podaci i dokumenti dokazuju bijeg autohtonog hrvatskog stanovništva na zapad, preko Ilove (Pavičić, 1953), čak do Štajerske i Kranjske (Šišić, 1918), ili na sjever preko Drave u Mađarsku i Austriju (Gradišće – Burgenland) (Klaić, 1913). U Gradišću se manji dio njihovih potomaka uspio oduprijeti asimilaciji s Nijemcima i Mađarima, pa i danas govore hrvatskim jezikom.

Zbog bježanja starosjedilačkog hrvatskog stanovništva prema zapadu i sjeverozapadu, Turci su, nakon konačnog osvajanja 1544. godine, to područje našli gotovo praznim. Da bi ga zadržali, trebali su ga ponovo naseliti i organizirati.

U bivša naseobinska središta dovode muslimansko stanovništvo kojem se, islamiziranjem, pridružila i većina preostalog starosjedilačkog hrvatskog stanovništva (Pavičić, 1953). Brza i relativno laka islamizacija starosjedilaca Hrvata nije neobična kad se zna za strah koji je vladao ne samo od Turaka zbog odvođenja autohtonog stanovništva u ropstvo ili naplaćivanja raznih daća, od kojih je najgori bio danak u krvi, nego naročito poradi straha od nečovječnih postupaka neregularnih turskih četa (martoloz) koje su nemilosrdno pljačkale, palile i ubijale starosjedilačko stanovništvo. S druge pak strane, prelaskom na islam dobivena je ne samo sigurnost nego i razne privilegije. Ne treba zaboraviti da je narod imao uzor u svojim bivšim velikašima, jer je i vodeća vlastelinska obitelj ovog kraja – plemići Svetački – prešla na islam (Klaić, 1913).

U daljem naseljavanju ovog kraja, u ovom razdoblju Osmanlije su dovodili stočare (Rogić, 1991); više od 10.000 pravoslavnih stanovnika, uglavnom članova obitelji martologa (Pavičić, 1953) koji su u ovaj kraj došli već u tijeku samog osvajanja (prethodilo mu je etničko čišćenje, a provodili su ga upravo martoloz). *Teško je danas reći koji su udio u tom pravoslavnom stanovništvu imali Vlasi, a koji Srbi (Valentić, 1984), jer je proces slavenizacije Vlaha, odnosno starobalkanskih stočara romanskog podrijetla, bio u tijeku i posve je završio tek krajem 19. stoljeća.* Dokaz znatnog prisustva Vlaha je i ime Mala Vlaška, koje je veći dio ovog kraja dobio nakon njihova naseljavanja, kao i još dugo upotrebljavani izraz "vlaški", a da se pritom nije mislilo niti na stočare niti pogrdno (Sučević, 1953). Međutim, većina srpskih pisaca, obrađujući spomenute i druge migracije, kao npr. M. Grbić (Grbić, 1891), D. Ruvarac (Ruvarac, 1902), A. Ivić (Ivić, 1926) i dr., uopće i ne pokušava dotaknuti pitanje Vlaha, već ih jednostavno, bez ikakva objašnjenja, iz izvornih dokumenata pretvaraju u Srbe. Ne spominju se niti privilegije koje je Pečka patrijaršija u Osmanlijskom Carstvu imala, i kroz to, refleks širenja pravoslavlja koje se tek poslije, čak i krajem 19. stoljeća,

pretvara u srpstvo. To tradicionalno stočarsko pravoslavno stanovništvo uglavnom je naseljeno po višim dijelovima obronaka Papuka i Psunja, te obroncima Bilogore. Nesigurniji nizinski i dosta močvarni prostor uz rječicu Ilovu, prema tadašnjoj Austriji, ostao je tijekom 143 godine osmanlijske prisutnosti u ovom kraju nenaseljen i obrastao šumom (Smičiklas, 1891).

Turci su na osvojenim područjima uspostavljali svoju upravnu organizaciju i državnu vlast. Kraj je prvo uključen u Bosanski sandžak, da bi 1557. godine ušao u novoosnovani sandžak Začasnu (Čazma). Sa slabljenjem osmanlijske vlasti, središte sandžaka pomicalo se prema istoku, 1565. u Pakrac, a 1570. godine u Cernik (Šabanović, 1959).

Da bi ojačala svoj položaj u odnosu na razmjerno uspješnu tursku vojnu organizaciju, Austrija je 1580. godine organizirala Vojnu krajinu (Rothenberg, 1960, Rothenberg, 1966) u koju su ušli i dijelovi obrađivanog prostora zapadne Slavonije; Poilovlje u dijelu koji odgovara teritoriju općine Grubišno Polje, te prigorsko-posavski prostor. Područje općina Daruvar i Pakrac nije ušlo u Vojnu krajinu. Vojna krajina je poslije, polovicom 18. stoljeća, podijeljena u regimente, pa je prostor općine Grubišno Polje ušao u bjelovarsku regimentu, a prigorsko-posavsko područje u gradišku (sjedište u Novoj Gradiški). Pod vojnu upravu potpale su sve utvrde, vojne posade i teritoriji s kmetovima (Ivić, 1926).

Uređenjem Vojne krajine prestala je mogućnost provala i pljačke turskih martologa u prostoru zapadno od Ilove (Rogić, 1990). Među turskim martolozima izbija zbog toga nezadovoljstvo koje je dovodilo do buna, pa i njihova iseljavanja na austrijsku stranu. Prvi prebjezi martologa na austrijsku stranu zabilježeni su već 1587. godine (Boesendorfer, 1950). Austrijski graničari u prostoru Vojne krajine imaju niz privilegija, što je uvjetovalo daljnje iseljavanje martologa i daljnje pražnjenje turskog dijela kraja. Na taj se način pravoslavlje, a s njime kasnije i srpstvo, širilo i zapadno od Ilove. Na relativno mladu etnogenezu tih Srba iz Vlaha ukazuje i činjenica što hrvatsko stanovništvo Srbe u prostoru zapadno od Ilove i danas naziva Vlasima, i to ne u uvredljivom smislu ili u značenju stočara, jer se oni kao poljoprivrednici i ne razlikuju od susjednog hrvatskog stanovništva.

POSTTURSKE RAZDOBLJE

Povlačenjem Turaka iz prostora zapadne Slavonije 1687. godine, kraj opet postaje gotovo pust. S Turcima se u Bosnu povuklo muslimansko stanovništvo, a s njime i potomci islamiziranih starosjedilaca Hrvata. Oni su napustili stabilizirana naselja u kojima su se bavili ratarstvom. U razdoblju manjem od stoljeća i pol, kraj i treći put ostaje gotovo prazan. Do nove kolonizacije dolazi razmjerno brzo – nakon povlačenja Turaka, a provode je i vojne vlasti (u području Vojne krajine koja je trajala do 1881. godine) i vlastelinstva (u području civilne vlasti). No, kolonizacija je u početku bila dosta slaba, jer su se, u uvjetima strogog feudalizma, seliti mogli samo slobodni seljaci (Boesendorfer, 1950).

U ovoj kolonizaciji u postturskom razdoblju postoje razlike između Poilovlja i prigrorsko-posavskog prostora. U Poilovlju su postojale četiri osnovne kolonističke struje: prva, sastavljena od Hrvata i Srba iz Bosne; druga, od Hrvata iz sisačke Posavine i iz područja križevačke regimente koja se sastojala od potomaka uglavnom ranije prebjeglih martologa (Rugarac, 1902); te treća i četvrta, hrvatska struja iz Gorskog kotara, Like i velebitskog primorskog podgorja (Pavičić, 1953). U drugoj polovici 18. stoljeća intenzivnije naseljavanje potiču grofovi Jankovići, koji su bili vlasnici Daruvara, Sirača i Pakraca (Kempf, 1930). Tada, i u prvoj polovici 19. stoljeća, uglavnom doseljavaju Hrvati iz Gorskog kotara i Like, kojima se postepeno pridružuju Hrvati iz Hrvatskog zagorja i Prigorja. Oni najvećim brojem dolaze u nizinski, dosta močvarni prostor uz rijeku Ilovu. Jankovići prvi put pozivaju i strane doseljenike (Szabo, 1934). Najprije dolaze njemački obrtnici, trgovci i službenici, a zatim mađarski seljaci s Jankovićevih imanja u Mađarskoj, da bi im se 20-ih godina 19. stoljeća prvi put pridružili i Česi (Auerhan, 1930). No pravi boom naseljavanja javlja se tek krajem 19. stoljeća, a uvjetovan je agrarnom krizom (Bičanić, 1937). Mnogi hrvatski seljaci pogođeni gospodarskom krizom prodaju svoja imanja i napuštaju ovaj kraj (mnogi odlaze i u prekomorske zemlje), a na njihova imanja doseljavaju se novi kolonisti iz različitih dijelova tadašnje Austro-Ugarske Monarhije (Pepeonik, 1968): Nijemci (Lendl, 1941), Česi, Slovaci, Mađari, Talijani i drugi, što je dovelo do brzog porasta broja stanovnika i do heterogenosti narodnosnog sastava (Pepeonik, 1967).

U prigrorsko-posavskom prostoru naseljavanje se obavlja stanovništvom iz drugih krajeva. U 17. i u 18. stoljeću kraj naseljavaju Hrvati i Srbi iz Bosne. U 19. stoljeću bosanska imigracijska struja slabi, ali ne prestaje. Sve više jača hrvatska imigracijska struja iz Like, Gorskog kotara, susjednog Polonja, Moslavine, a nešto i iz Hrvatskog zagorja. Primjetna je bila i srpska struja iz Like, Banije i Korduna.

Navedenim etničkim čišćenjem autohtonog hrvatskog stanovništva i naknadnom sekundarnom kolonizacijom taj, prije izvorno čisti hrvatski prostor, postao je etnički najheterogeniji dio Republike Hrvatske. No, hrvatsko stanovništvo živjelo je ovdje u kontinuitetu, a brojčano je najzastupljenije već od prvih statističkih popisa stanovništva. Velika je vrijednost ovog etnički složenog prostora u tome što i nehrvatsko stanovništvo Republiku Hrvatsku smatra svojom domovinom. To je najočitije došlo do izražaja u zajedničkom i spontanom otporu hrvatskog i nehrvatskog stanovništva protiv Srba koji su 1991. godine oružjem ustali protiv Republike Hrvatske i ovaj njezin prostor željeli proglasiti dijelom Velike Srbije.

PROMJENE BROJA STANOVNIKA 1857-1991. GODINE

Kretanje broja stanovnika zapadne Slavonije moguće je pratiti tek od 1857. godine otkad se vode popisi stanovništva. U razdoblju od 1857. do 1991. godine broj stanovnika toga kraja povećan je sa 87.373 na 157.332 osobe, odnosno za 80 %. Navedeno povećanje broja stanovnika kraja rezultat je dvaju suprotnih

trendova kretanja broja stanovnika; porasta do 1931. i opadanja nakon 1931. godine. Broj stanovnika našeg kraja vrlo je vjerojatno rastao i do 1941. godine, ali kako popis stanovništva te godine, zbog početka drugog svjetskog rata, nije proveden, to o stvarnom kretanju broja stanovnika u tom posljednjem desetogodišnjem razdoblju pred drugi svjetski rat ne postoje podaci.

Tablica 1

Promjene broja stanovnika u općinama zapadne Slavonije u razdoblju 1857-1991.

Općine	1857.	1869.	1880.	1890.	1900.	1910.	1921.
Daruvar	13252	18682	20970	27312	31599	36275	35410
Grubišno Polje	11729	13607	14275	20372	23875	24922	24582
Nova Gradiška	32098	35326	35282	41351	45721	53457	51439
Novska	46843	18522	18444	21803	23578	26128	25097
Pakrac	13451	17263	18509	25049	28591	32331	31143
Ukupno	87373	103400	107480	135887	153364	173113	167671
Općine	1931.	1946.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.
Daruvar	38831	35849	37242	37348	34471	31424	30092
Grubišno Polje	25672	20788	22091	21037	18333	15756	14206
Nova Gradiška	57202	29090	61068	63126	63754	61267	20749
Novska	26801	23613	24153	24395	23953	24530	24696
Pakrac	37147	27828	29293	29834	28679	27903	27589
Ukupno	182653	167168	173847	175740	169190	160880	157332

Korenčić M., *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857-1971*, Republički zavod za statistiku SR Hrvatske, Zagreb 1979.

Statistički godišnjak SR Hrvatske, Republički zavod za statistiku SR Hrvatske, Zagreb 1989.

Popis stanovništva 1991, Narodnosni sastav Hrvatske po naseljima, Dokumentacija 881, Republički zavod za statistiku, Zagreb 1992.

Do 1931. godine stanovništvo kraja brojčano je povećano 109%, odnosno više nego dvostruko i to najviše već u tijeku prve 33 godine ovog razdoblja, tj. do 1890. godine. U tom relativno kratkom vremenu stanovništvo kraja brojčano je poraslo 55,5%. Broj stanovnika kraja povećavao se i nakon 1890. godine, ali ne tolikim intenzitetom kao ranije. Trend porasta broja stanovnika prekinut je samo u međupopisnom razdoblju 1921-1931. godine, što vremenski odgovara prvim godinama nakon prvog svjetskog rata. Prema podacima statističkih popisa, trend opadanja broja stanovnika počeo je 1931. godine, kao i u većini pretežno agrarnih područja Hrvatske. No, u ovom je kraju smanjivanje broja stanovnika bilo najizrazitije upravo u početku trenda opadanja, odnosno u međupopisnom razdoblju 1931-1948. godine. Godine 1948. broj stanovnika bio je manji nego

1931. godine za 15.845 osoba, odnosno 8,5%. Pod pretpostavkom da je stanovništvo područja brojčano raslo i do 1941. godine, što je vrlo vjerojatno, pad broja stanovnika u međupopisnom razdoblju 1931-1948. godine bio je i veći od navedenog. Nakon 1948. godine, broj stanovnika je do 1961. godine nešto povećan, ali to povećanje nije kompenziralo gubitak broja stanovnika 1931-1946. godine. Nakon 1961. godine broj stanovnika konstantno opada.

U prikazanom kretanju broja stanovnika ovog kraja nije bilo bitnih razlika između njegovih pojedinih područja, prvenstveno ne između prometno bolje smještenih posavskih općina (Nova Gradiška i Novska) i unutrašnjih općina u Poilovlju (Daruvar, Grubišno Polje i Pakrac). Ovo je važno napomenuti i zato što između navedena dva dijela kraja postoje razlike u narodnosnom sastavu. Do 1931. godine broj stanovnika je nešto brže rastao u unutrašnjim općinama Poilovlja (od 1857. do 1931. godine povećanje sa 43,9% na 54,0%), a od 1931. godine u posavskim općinama (od 1931. do 1991. godine povećanje sa 45,0% na 54,3%). Navedeni trend kretanja broja stanovnika ovog kraja u općim crtama odgovara trendu kretanja broja stanovnika većine ostalih, uglavnom agrarnih područja Hrvatske, ali ima i određenih specifičnosti.

Slika 2

Promjena broja stanovnika u općinama zapadne Slavonije 1857-1991.

Stanovništvo tog kraja je od 1857. do 1931. godine raslo brže od istovremenog prosječnog porasta broja stanovnika Hrvatske (73%), što je očito posljedica njegove relativno kasno započete sekundarne kolonizacije (ponovna kolonizacija kraja započeta je u vrijeme turske okupacije, a nastavljena nakon povlačenja Turaka), zbog čega je priljev doseljenika u ovaj kraj bio dosta jak još i u drugoj polovici 19. stoljeća. Povećanje broja stanovnika ovog kraja u tom razdoblju posljedica je ne samo prirodnog prirasta domaćeg stanovništva, nego i doseljavanja novog pučanstva. Relativno, pak, brzi pad broja stanovnika u međupopisnom razdoblju 1931-1948. godine očito je posljedica i ratnih prilika kraja tijekom drugog svjetskog rata, kada je on često bio poprištem borbi, pa i okupacije partizana.

Smanjenje broja stanovnika nakon 1961. godine posljedica je deagrarizacije koja se tih godina intenzivirala u većini agrarnih područja Hrvatske. Pod procesom deagrarizacije razumijevamo napuštanje poljoprivrede određena dijela poljoprivrednog stanovništva i njegov prijelaz u druge djelatnosti. Riječ je, dakle, o demografskom pojmu izazvanom gospodarskim razlozima. Da je smanjenje broja stanovnika od 1961. godine doista posljedica deagrarizacije, upozorava i kretanje broja stanovnika kad se ono promatra kao rezultat odnosa prirodnog prirasta i migracijske bilance.

Tablica 2

Međupopisne promjene ukupna stanovništva, prirodnog prirasta i migracijske bilance

Općine	Broj stanovnika		Promjene broja stanovnika		Prirodni prirast				Migracijska bilanca
	1961.	1991.	1961. Apsol.	1991%	1961-1970.	1971-1980.	1981-1990.	Ukupan	
Daruvar	37348	30092	-7256	-19,5	+1021	+44	-915	+150	-7406
Grubišno Polje	21037	14206	-6831	-32,5	-8	-601	-1016	-1625	-5206
Nova Gradiška	63126	60749	-2377	-3,9	+3161	+1961	+506	+5628	-8005
Novska	24395	24696	+301	+1,2	+1144	+765	+339	+2248	-1947
Pakrac	29834	27589	-2245	-8,1	+964	+527	-391	+1100	-3345
Ukupno	175740	157332	-18408	-11,7	+6282	+2696	-1477	+7501	-25909

Republički zavod za statistiku Zagreb, *Dokumentacija* 72, 99, 128, 162, 198, 234, 209, 346. *Prirodno kretanje stanovništva 1990, Dokumentacija* 835, Zagreb 1992.

U navedenom 30-godišnjem razdoblju (od 1961. do 1991. godine), popisima utvrđen broj stanovnika smanjen je za 18.408 osoba, odnosno 11,7%. No, ako se uzme u obzir i gubitak stanovništva iz istovremenog prirodnog prirasta, onda je pad broja stanovnika bio znatno veći i iznosio je 25.909 osoba ili 16,5%. Navedeni gubitak od 25.909 stanovnika rezultat je negativne migracijske

bilance, odnosno viška iseljenih nad brojem useljenih osoba. Iseljen je ne samo sav prirodni prirast nego i dio stanovništva iz ranijih popisa, i to kako iz kraja kao cjeline, tako i iz svih njegovih općina. Cijeli prostor i sve njegove općine su, dakle, depopulacijske. Negativnu migracijsku bilancu imale su sve općine, ali je ona u općinama Daruvar, Nova Gradiška, Novska i Pakrac nastala u uvjetima prirodnog prirasta, a u općini Grubišno Polje prirodnog pada stanovnika.

Kraj je u cjelini u razdoblju 1961-1991. godine imao pozitivan prirodni prirast, što je, međutim, prije svega posljedica relativno visokog prirodnog prirasta do 1980. godine, kada počinje razdoblje prirodnog pada stanovništva. No, u kretanju prirodnog prirasta postoje znatne razlike između prometno bolje smještenih posavskih općina i unutrašnjih općina Poilovlja. U posavskim općinama prirodni se prirast nastavio, iako u manjem obujmu, i nakon 1980. godine, dok je u sve tri općine Poilovlja prirodni pad počeo već 1980. godine, a u općini Grubišno Polje čak 1964. godine, da bi se od 1966. godine kontinuirano nastavio do danas.

Očito kretanje broja stanovnika kraja nije više samo posljedica prirodnog prirasta ili prirodnog pada, već prije svega negativne migracijske bilance, odnosno intenzivnog iseljavanja. No, i prirodni prirast, odnosno prirodni pad i iseljavanje, opet su posljedica gospodarskih prilika. Iseljavanje je uvjetovano odlaskom radne snage iz poljoprivrede u druge djelatnosti, većinom izvan ovog kraja. Ono je osobito intenzivno iz gospodarski slabije razvijenih općina, odnosno općina u kojima je poljoprivreda ostala glavni izvor života. Kako u iseljavanju uglavnom sudjeluju mlađe generacije, to se ono postepeno odražava i na sve slabiji prirodni prirast stanovništva. Takav je proces najbolje izražen u gospodarski najnerazvijenijoj općini – Grubišno Polje, u kojoj je broj stanovnika u razdoblju 1961-1991. godine i najviše smanjen (32,5%).

KRETANJE NARODNOSNOG SASTAVA 1880-1991. GODINE

Navedenim procesom sekundarne kolonizacije kraja, njegov prvobitni hrvatski karakter etnički je bitno izmijenjen. Uz Hrvate, koji su ovdje autohtoni narod, u kraju žive i potomci doseljenika većeg broja drugih narodnosti. Detaljniji broj pripadnika pojedinih narodnosti kraja nije, međutim, moguće utvrditi sve do 1900. godine, jer za ranije razdoblje nema pogodnih statističkih podataka. Određeni uvid u narodnosni sastav kraja prije 1900. godine može se dobiti tek posredno i to na osnovi podataka o sastavu stanovništva prema vjeroispovijestima iz popisa 1880. i 1890. godine.

Tablica 3**Sastav stanovništva općine prema vjeroispovijesti 1880. i 1890. godine**

Općine	VJEROISPOVIJESTI						
	Ukupno	Rimokatolici	Grkokatolici	Grkoistočni	Evangelici	Izraelićani	Ostali ili nepoznato
<i>1880. godine</i>							
Daruvar	20 970	10 968	1	9 181	570	248	2
Grubišno Polje	14 275	6 372	–	7 842	24	37	–
Nova Gradiška	35 282	25 907	–	9 172	37	166	–
Novska	18 444	12 087	–	6 281	8	68	–
Pakrac	18 509	7 629	–	10 106	632	109	33
Ukupno	107 480	62 963	1	42 582	1 271	628	35
<i>1890. godine</i>							
Daruvar	27 312	15 369	8	10 175	1 328	420	12
Grubišno Polje	20 372	10 766	1	9 194	309	98	4
Nova Gradiška	41 351	30 414	2	10 649	94	186	6
Novska	21 803	14 220	1	7 350	129	101	2
Pakrac	25 049	11 430	20	11 689	1 600	300	10
Ukupno	135 887	82 199	32	49 057	3 460	1 105	74

Političko i sudbeno razdjeljenje Kraljevinah Hrvatske i Slavonije i repetitorij mjesta, Zagreb 1889, Kraljevska hrvatsko-slavonsko-dalmatinska vlada.

Političko i sudbeno razdjeljenje Kraljevinah Hrvatske i Slavonije, Zagreb 1892, Kraljevska hrvatsko-slavonsko-dalmatinska vlada.

Prema podacima navedenih dvaju popisa stanovništva, u ovom su kraju u drugoj polovici 19. stoljeća brojčano prevladavali pripadnici rimokatoličke vjeroispovijesti, na koje je 1890. godine otpadalo 60,5% ukupna stanovništva. Rimokatolici su krajem 19. stoljeća imali natpolovičnu većinu u kraju kao cjelini i u svih njegovih pet općina. Pripadnici grkoistočne vjeroispovijesti su sa 36,1% u ukupnom stanovništvu te godine bili na drugom mjestu.

Na osnovi navedenog udjela pripadnika pojedinih vjeroispovijesti ne može se, nažalost, odrediti i broj pripadnika odgovarajućih narodnosti. To vrijedi kako za pripadnike rimokatoličke, tako i za pripadnike grkoistočne vjeroispovijesti. Rimokatoličkoj vjeroispovijesti pripadali su, naime, ne samo svi Hrvati nego i većina ostalih narodnosti. Još je teže odrediti narodnost pripadnika grkoistočne vjeroispovijesti, i to zbog toga što su njoj pripadali potomci pravoslavnih Vlaha, Srbi i Rusi, kao i zato što je etnogeneza Srba iz Vlaha trajala još i u drugoj polovici 19. stoljeća.

Tablica 4

Narodnosni sastav općine od 1900. do 1991. godine

Općine	Ukupno stanovnika	Hrvata	Srba	Mađara	Čeha	Nijemaca	Jugoslavena	Ostalih
<i>1900. godina</i>								
Daruvar	31599	3729	11134	4996	7745	3499	—	496
Grubišno Polje	23875	7293	10423	2516	3093	387	—	163
Nova Gradiška	45721	31331	11374	636	990	777	—	613
Novska	23578	13458	7958	555	955	270	—	382
Pakrac	28591	6910	13230	2825	1813	2216	—	1597
Ukupno	153364	32721	54119	11528	14596	7149	—	3251
%	100	40,9	35,3	7,5	9,5	4,7	—	2,1
<i>1910. godina</i>								
Daruvar	36275	5246	12449	5869	8398	3469	—	844
Grubišno Polje	24922	7354	10779	2758	3300	432	—	299
Nova Gradiška	53457	37129	12728	556	868	671	—	1505
Novska	26128	14347	8884	538	893	244	—	1222
Pakrac	32331	8601	15169	2784	1553	2083	—	2141
Ukupno	173113	72677	60009	12505	15012	6899	—	6011
%	100	42,0	34,7	7,2	8,7	4,0	—	3,5
<i>1948. godina</i>								
Daruvar	35849	11700	12472	2395	8385	438	—	459
Grubišno Polje	20788	7588	7834	1489	3721	25	—	131
Nova Gradiška	59090	44988	12131	106	672	21	—	1172
Novska	23613	16370	4981	231	745	17	—	1269
Pakrac	27828	10227	12569	1029	1639	99	—	2265
Ukupno	167168	90873	49987	5250	15162	600	—	5296
%	100	54,4	29,0	3,1	9,1	0,2	—	3,2
<i>1953. godina</i>								
Daruvar	37242	12441	13045	2169	8525	523	85	454
Grubišno Polje	22091	8741	8089	1473	3582	24	20	162
Nova Gradiška	61068	46572	12625	100	642	47	133	949
Novska	24153	16019	6032	206	1187	16	35	658
Pakrac	29293	10455	13420	982	2155	385	122	1774
Ukupno	173847	94228	53211	4930	16091	995	395	3997
%	100	54,2	30,6	2,8	9,3	0,6	0,2	2,3
<i>1961. godina</i>								
Daruvar	37348	12883	13297	1838	8307	—	107	916
Grubišno Polje	21037	8104	7821	1237	3628	—	25	222
Nova Gradiška	63126	48020	13559	54	372	—	264	857
Novska	24395	15938	6546	179	598	—	47	1087
Pakrac	29834	11163	13981	857	1523	—	68	2242
Ukupno	175740	96108	55204	4165	14428	—	511	5324
%	100	54,7	31,4	2,4	8,2	—	0,3	3,0

Općine	Ukupno stanovnika	Hrvata	Srba	Mađara	Čeha	Nijemaca	Jugoslavena	Ostalih
<i>1971. godine</i>								
Daruvar	34471	12237	12178	1297	7384	130	704	541
Grubišno Polje	18333	7253	6633	990	3025	14	193	225
Nova Gradiška	63754	47063	14414	59	229	18	1042	929
Novska	23953	15860	5874	117	438	14	357	1293
Pakrac	28679	10752	13171	599	1145	119	1008	1885
Ukupno	169190	93165	52270	3062	12221	295	3304	4873
%	100	55,1	30,9	1,8	7,2	0,2	2,0	2,9
<i>1981. godine</i>								
Daruvar	31424	6907	9528	749	5708	81	5582	889
Grubišno Polje	15756	5676	4555	607	2279	9	2140	490
Nova Gradiška	61267	42567	11367	39	136	15	5595	1648
Novska	24530	15060	5194	75	329	11	2290	1571
Pakrac	27903	8473	10703	374	797	36	5865	1655
Ukupno	160880	80683	41247	1844	9249	132	21472	6253
%	100	50,2	25,6	1,1	5,7	0,1	13,3	4,0
<i>1991. godina</i>								
Daruvar	30092	10459	10074	571	5572	62	1653	1701
Grubišno Polje	14206	6015	4540	498	1953	9	636	555
Nova Gradiška	60749	43692	12572	25	89	15	1810	2546
Novska	24696	16556	5402	63	220	4	675	1776
Pakrac	27589	9896	12813	273	718	47	1346	2496
Ukupno	157332	86618	45401	1430	8552	137	6120	9074
%	100	55,1	28,8	0,9	5,4	0,1	3,8	5,9

Napomena: Narodnosni sastav je naveden samo za godine za koje su podaci statističkih popisa stanovništva objavljeni po naseljima. Popisi 1900. i 1910. godine nisu obavljani po narodnostima već po vjeroispovijestima i govornom jeziku (Umgangssprache). Broj Srba tih dviju godina odgovara broju pripadnika grkoistočne vjeroispovijesti (iako je među njima bilo i pripadnika drugih narodnosti a ne samo Srba), dok je broj Hrvata dobiven oduzimanjem broja pripadnika grkoistočne vjeroispovijesti od broja stanovnika navedenog u rubrici "hrvatski ili srpski" jezik.

Političko i sudbeno razdieljenje Kraljevinah Hrvatske i Slavonije, Zagreb 1889, Kraljevska hrvatsko-slavonska-dalmatinska vlada.

Političko i sudbeno razdieljenje Kraljevinah Hrvatske i Slavonije, Zagreb 1892, Kraljevska hrvatsko-slavonska-dalmatinska vlada.

Popis žiteljstva 1900. u Kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb 1914, Kraljevski zemaljski statistički ured u Zagrebu.

Popis stanovništva 1910. u Kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb 1914, Kraljevski zemaljski statistički ured u Zagrebu.

Popis stanovništva 1948, 1953, 1961, 1971, 1981: tablogrami po naseljima, Državni zavod za statistiku, Zagreb.

Popis stanovništva 1991, Državni zavod za statistiku, Zagreb 1992.

No, ako i sve pripadnike grkoistočne vjeroispovijesti našeg kraja poistovjetimo sa Srbima, Srbi krajem 19. stoljeća u ovom kraju, pa ni u pojedinim njegovim dijelovima, nisu imali natpolovičnu većinu. Egzaktniji podaci o broju pripadnika pojedinih narodnosti našega kraja ne mogu se, nažalost, utvrditi niti za čitavu prvu polovicu 20. stoljeća. Rezultati popisa stanovništva 1900. i 1910. godine objavljeni su, doduše, po naseljima, ali samo prema vjeroispovijestima i govornim jezicima, a ne i prema narodnostima. Rezultati popisa stanovništva 1921. i 1931. godine obavljani su prema narodnostima, ali samo u sklopu općina, a ne i naselja. Kako su se teritoriji općina s vremenom mijenjali, to njihovi podaci o narodnosnom sastavu nisu usporedivi. Popis stanovništva 1948. godine obavljen je u okvirima tadašnjih mjesnih odbora u koje su bila uključena i naselja od kojih neka danas više nisu u sastavu iste općine. Nacionalno izdvajanje stanovništva takvih mjesnih odbora po naseljima koja su im pripadala, u ovom je radu obavljeno procjenom na osnovi nacionalnog sastava tih naselja 1991. godine. No, broj takvih naselja s arbitrarno utvrđenim nacionalnim sastavom je malen, pa bitnije ne utječe na narodnosnu strukturu općina u kojima se sada nalaze. Zbog toga se nacionalni sastav općina 1948. godine može prihvatiti prema podacima iznesenim u ovom radu.

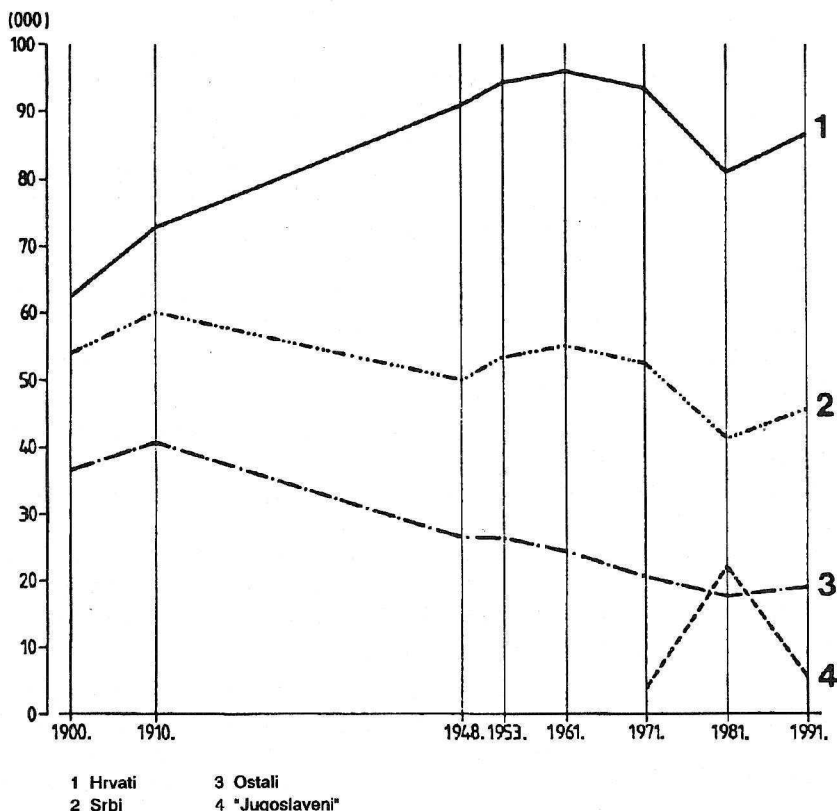
Narodnosni sastav kraja početkom 20. stoljeća može se približno točno odrediti posredno, i to na osnovi spomenutih podataka o broju pripadnika pojedinih vjeroispovijesti i govornih jezika 1900. i 1910. godine. Koristeći navedene podatke, broj Srba spomenut u ovom radu odgovara broju pripadnika grkoistočne vjeroispovijesti, dok je broj Hrvata određen oduzimanjem "dobivenih" Srba od broja stanovnika navedenih u rubrici (popisa stanovništva) "hrvatski ili srpski" jezik. Broj pripadnika ostalih narodnosti kraja određen je na osnovi njihove pripadnosti pojedinim govornim jezicima.

Podaci o narodnosnom sastavu za 1900. i 1910. godinu dobiveni na gore navedeni način, pokazuju da su u ovom kraju početkom 20. stoljeća najveći udio u ukupnom stanovništvu imali Hrvati (1910. godine 42,0%), dok su Srbi brojčano bili na drugom mjestu (1910. godine 23,7%). Preostalih 23,7% stanovništva činilo je tzv. ostalo pučanstvo, među kojima su brojniji bili Česi, Mađari i Nijemci. Srbi ni u ovom razdoblju niti u jednoj općini kraja nisu imali natpolovičnu većinu. U svim općinama apsolutnu većinu imalo je nesrpsko stanovništvo. Hrvati su natpolovičnu većinu imali u obje posavske općine, tj. u Novoj Gradiški i Novskoj, a "ostalo" stanovništvo u općini Daruvar. U preostale dvije općine Poilovlja, tj. u općini Grubišno Polje i Daruvar, apsolutnu većinu imali su Hrvati i "ostalo" stanovništvo zajedno.

Već spomenuto pomanjkanje statističkih podataka o nacionalnom sastavu kraja od 1910. do 1948. godine onemogućuje kontinuirano praćenje njegovih promjena, što otežava i donošenje zaključaka o uzrocima promjena nacionalnog sastava, a one su dosta velike. Ne može se, naime, odrediti u kojoj su mjeri promjene u nacionalnom sastavu posljedice političkih i gospodarskih prilika te demografskih procesa u razdoblju Kraljevine Jugoslavije, a uolikoj mjeri posljedica ratnih uvjeta u životu ovog kraja tijekom drugog svjetskog rata.

Slika 3

Narodnosni sastav općina zapadne Slavonije 1900-1991.

No, činjenica je da je etnički sastav kraja u 38-godišnjem razdoblju (od 1910. do 1948. godine) postao hegemoniji. Porastao je broj i udjel Hrvata, a nešto i Čeha, dok je broj i udjel svih ostalih narodnosti istovremeno smanjen. Hrvatsko stanovništvo ima 1948. godine natpolovičnu većinu (54,4%). Srbi su brojčano ostali na drugom mjestu, ali im je udio u ukupnom stanovništvu kraja smanjen sa 34,7% na 29,0%. No, daleko najviše smanjen je broj Nijemaca koji su u ovom kraju, kao uostalom i u čitavoj bivšoj Jugoslaviji, gotovo nestali (1910. u ovom kraju 6 899, a 1948. godine 600 Nijemaca). Broj Mađara je više nego prepolovljen (1910. godine 12 505, a 1948. godine 5 250 Mađara). Godine 1948. Hrvati imaju natpolovičnu većinu ne samo u kraju kao cjelini, već i u obje posavske općine, a zajedno sa Česima i Mađarima i u sve tri općine Poilovlja. Srbi, dakle, ni 1948. godine nemaju natpolovičnu većinu ni u jednoj općini kraja.

Tablica 5

Promjene broja i narodnosnog sastava spaljenog hrvatskog sela Španovica, odnosno novog srpskog sela Novo Selo

Godine	Ukupno	Rimokatolici	Grkois-točni	Grkokatolici	Evangelici	Izraelićani	Ostali				
1880.	548	545				3					
1890.	738	713	12			13					
	Ukupno	Hrvati	Srbi	Slovenci	Mađari	Česi	Talijani	Nijemci	Jugoslaveni	Ostali	
1990.	999	940	18	19	5	14	1	2			
1910.	1289	1219	30	14	8	14	2	2			
1948.	120	sadržano s naseljem Dragović									
1953.	247	28	207	8		1		3			
1961.	271	41	221				1		6	2	
1971.	248	14	227					2		5	
1981.	194	4	153						37		
1991.	191	9	177					1	3	1	

Političko i sudbeno razdieljenje Kraljevinah Hrvatske i Slavonije, Zagreb 1889, Kraljevska hrvatsko-slavonska-dalmatinska vlada.

Političko i sudbeno razdieljenje Kraljevinah Hrvatske i Slavonije, Zagreb 1892, Kraljevska hrvatsko-slavonska-dalmatinska vlada.

Popis žiteljstva 1900. u Kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb 1914, Kraljevski zemaljski statistički ured u Zagrebu.

Popis žiteljstva 1910. u Kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb 1914, Kraljevski zemaljski statistički ured u Zagrebu.

Popis stanovništva 1948, 1953, 1961, 1971, 1981: tablogrami po naseljima. Državni zavod za statistiku, Zagreb.

Popis stanovništva 1991, Državni zavod za statistiku, Zagreb 1992.

Očito je da su navedene promjene nacionalnog sastava dijelom posljedica demografskih procesa već u vrijeme Kraljevine Jugoslavije (prvenstveno opadanje broja Mađara pa i Srba), ali i posljedica ratnih prilika kraja tijekom drugog svjetskog rata (prvenstveno nestanak Nijemaca). Da je stanovništvo toga kraja tijekom drugog svjetskog rata općenito stradalo, dokazuje i primjer velikog i naprednog hrvatskog sela Španovice, smještenog u okruženju srpskih naselja na padini Pšunja uz cestu Pakrac – Požega. Španovicu su 1942. godine spalili partizani, a na njenom zgarištu počeo je razvoj novog, ali sada srpskog naselja – Novo Selo. Naselje je potpuno izmijenilo svoju demografsku strukturu. Španovica je najpoznatiji i najizrazitiji primjer stradanja hrvatskog stanovništva

ovog kraja i to u mjeri koja je dovela do potpune promjene etničkog sastava naselja.

Naknadno kretanje etničkog sastava kraja od 1948. do 1991. godine može se pratiti na osnovi službenih statističkih podataka, jer su se popisi stanovništva u tom razdoblju redovno obavljali.

Postignuti odnosi u udjelima Hrvata i Srba u ukupnom stanovništvu kraja 1948. godine uglavnom su održani i do 1991. godine, s time što je udio Hrvata neznatno povećan (0,7%) a udio Srba smanjen (1,1%). No, broj i udjel stanovnika ostalih narodnosti ovog kraja značajnije je smanjen, i to najviše Čeha (sa 15.162 na 8.552 osobe, ili sa 9,1% na 5,4% ukupna stanovništva), a onda i Mađara (sa 5.250 na 1.430 osoba ili sa 3,1% na 0,9%). Godine 1991. Hrvati imaju natpolovičnu većinu u kraju kao cjelini i u obje posavske općine, a s Mađarima i Česima i u sve tri općine Poilovlja. Srbi ni sada nemaju natpolovičnu većinu niti u jednoj općini kraja.

U međupopisnom razdoblju 1971-1981. godine došlo je do znatnijeg opadanja broja i udjela stanovništva svih narodnosti ovog kraja i to u korist povećanja broja i udjela grupe stanovništva koja se 1981. godine izjasnila kao "Jugoslaveni". Usporedbom podataka broja i udjela stanovnika pojedinih nacionalnosti 1981. u odnosu na 1971. godinu, vidi se da su "Jugoslavene" dale sve etničke grupe, i to razmjerno broju njihova ukupna stanovništva, gotovo u podjednakim udjelima. No, promjenom političkih prilika već u bivšoj Jugoslaviji, prije svega uvjetovanoj pritiscima iz Srbije, naglo se i bitno promijenio stav stanovništva kraja prema "jugoslavenstvu", pa se veći broj "Jugoslavena" prilikom popisa stanovništva 1991. godine vratio u krilo svoje narodnosti.

Navedena "ekskurzija" određenog broja pripadnika svih narodnosti u "Jugoslavene" i njihov relativno brz povratak u krilo svoje nacionalnosti upućuje na sljedeće:

- da su međunacionalni odnosi u kraju sve do zahtjeva "svi Srbi u jednoj državi" bili dobri i
- da "jugoslavenstvo" nije bilo određeno čvrstim političkim uvjerenjem, već političkim oportunističkim određenog broja pripadnika svih narodnosti.

KRETANJE BROJA STANOVNIKA OPĆINSKIH SREDIŠTA 1857-1991. GODINE

Samo su središta bivših pet općina relativno veća i funkcijama složenija naselja. Od pet općinskih središta gradska obilježja imaju Nova Gradiška (1991. godine 14.044 stanovnika), Daruvar (9.748 stanovnika), Pakrac (8.197 stanovnika), pa, u određenoj mjeri, i Novska (3.501 stanovnika). Osim funkcija vezanih uz status središta općine, ona imaju i druge središnje funkcije, tj. one koje služe potrebama ne samo mjesnog stanovništva, već i stanovništva okolice. Postankom su to mlađa naselja, nastala u razdoblju sekundarne kolonizacije kraja, i to neka na lokalitetima naselja iz predturskog razdoblja (Daruvar, Pakrac),

a neka na novim položajima (Nova Gradiška). U skladu sa svojim značenjem, ta su se naselja brojem stanovnika razvijala relativno brže od svojih okolica, naročito nakon drugog svjetskog rata. Godine 1857. u njima je živjelo 5 551 stanovnika (6,3% ukupna stanovništva kraja), a 1991. godine 43 543 stanovnika (27,7%), što znači da se njihovo stanovništvo u 134-godišnjem razdoblju povećalo 784%. Znatno iznad navedena prosječna porasta broja stanovnika svih općinskih središta porastao je samo broj stanovnika Daruvara (1582%), a znatno ispod Grubišnog Polja (315%). Približno podjednako (758-781%) povećan je broj stanovnika Nove Gradiške, Novske i Pakraca.

Tablica 6**Promjene broja stanovnika općinskih središta 1857-1991. godine**

Naselja	1857.	1869.	1880.	1890.	1900.	1910.	1921.
Daruvar	616	1101	1283	1663	1846	2644	2953
Grubišno Polje	970	1 202	1 544	1 703	1 873	2 229	2 238
Nova Gradiška	1 852	2 529	3 000	3 045	3 592	4 275	4 279
Novska	1 037	1 132	1 054	1 352	1 728	1 951	1 886
Pakrac	1076	1 721	1761	2 089	2 762	3 254	3 122
Ukupno	5 551	7 685	8 642	9 852	11 801	14 353	14 478
Naselja	1931.	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.
Daruvar	3 673	5 093	5 367	6 429	8 464	9 661	9 748
Grubišno Polje	2 262	2 381	2 591	2 655	2 741	3 060	3 501
Nova Gradiška	4 905	6 340	7 548	9 229	11 580	13 293	14 044
Novska	2 797	2 972	3 504	3 844	5 118	6 877	8 053
Pakrac	3 642	3558	3 988	4 926	6 136	7361	8 197
Ukupno	17 279	20 344	22 998	27 083	34 039	40 252	43 543

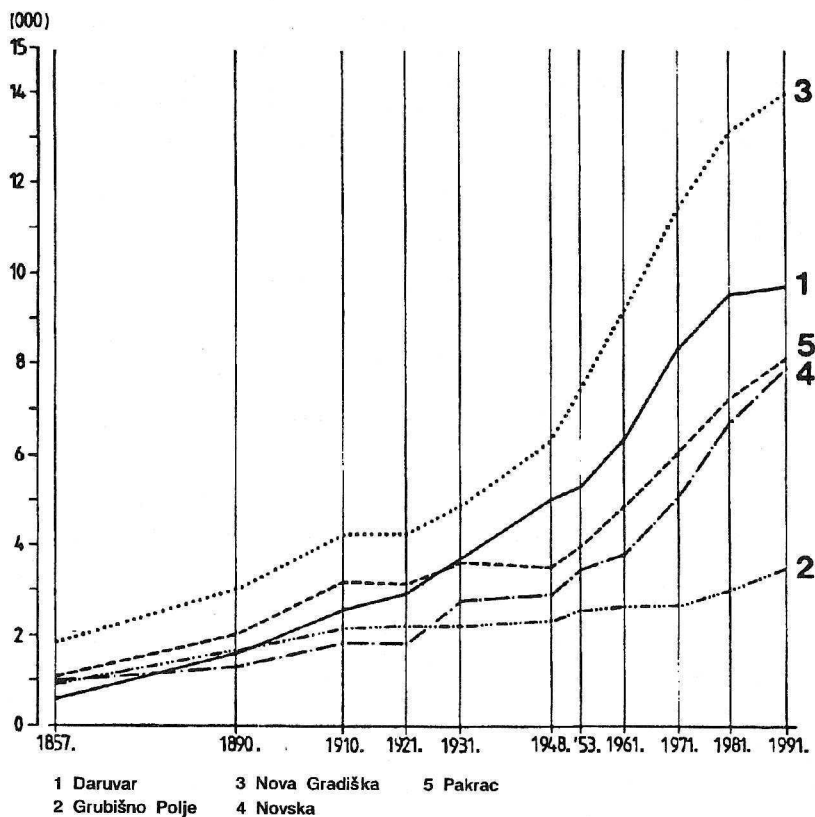
Korenčić M., *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857-1971*, Republički zavod za statistiku SR Hrvatske, Zagreb 1979.

Statistički godišnjak SR Hrvatske, Republički zavod za statistiku SR Hrvatske, Zagreb 1989.

Popis stanovništva 1991, Narodnosni sastav Hrvatske po naseljima, Dokumentacija 881, Republički zavod za statistiku, Zagreb 1992.

Slika 4

Promjene broja stanovnika općinskih središta 1857-1991.

KRETANJE NARODNOSNOG SASTAVA OPĆINSKIH SREDIŠTA 1880-1991. GODINE

Pri određivanju narodnosnog sastava općinskih središta nailazimo na slične teškoće na koje smo upozorili u prikazu kretanja nacionalnog sastava općina, a koje proizlaze iz nedostatka pogodnih statističkih podataka. No, pri utvrđivanju nacionalnog sastava općinskih središta teškoće su još veće, i to zbog toga što se popis stanovništva 1948. godine nije obavio po naseljima, već po mjesnim odborima koji su, kad je riječ o općinskim središtima, uključivali i njihova bliža okolna naselja, zapravo predgrađa. Treba naglasiti da su, u većini slučajeva, ta predgrađa već srasla s užim središtima općina (na tablici 6 prikazanim kao samostalna naselja) u jedinstven naseobeni prostor. Zbog toga smo u ovom radu prikazali u okvirima mjesnih odbora (1948. godine), jer jedino takav način

prikazivanja omogućuje uspoređivanje promjena nacionalnog sastava u cijelom razdoblju od 1948. do 1991. godine.

Tablica 7

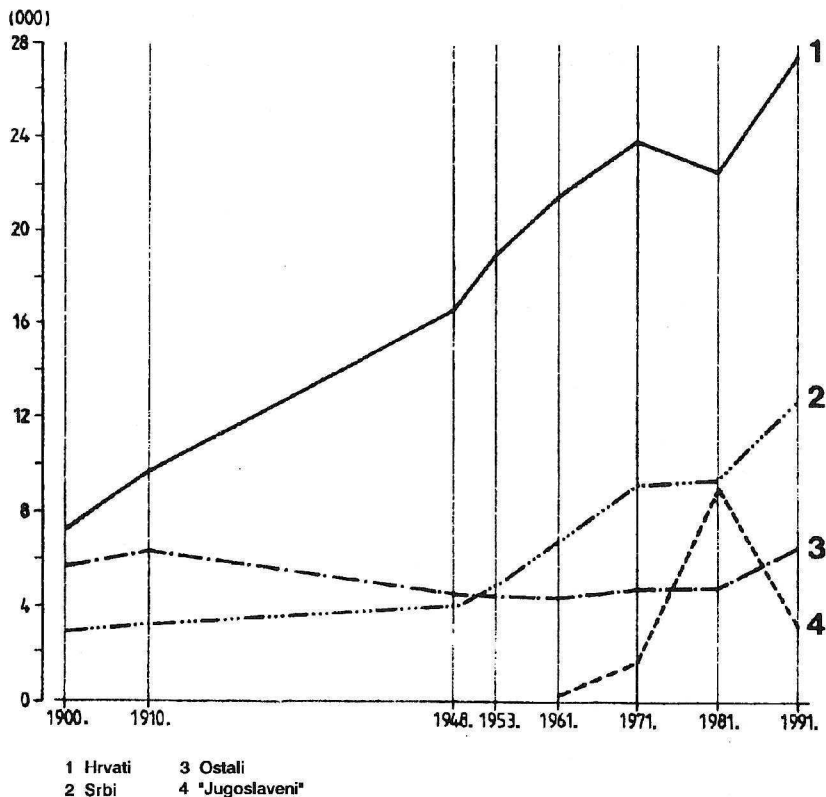
Sastav stanovništva općinskih središta prema vjeroispovijesti 1880. i 1890. godine

Naselja	VJEROISPOVIJESTI						
	Ukupno	Rimokato- tolici	Grkokato- lici	Grkois- točni	Evan- gelici	Izraeli- ćani	Ostali ili nepo- znato
<i>1880. godine</i>							
Daruvar	1 283	954	1	120	49	158	1
Grubišno Polje	1 544	769	—	755	14	6	—
Nova Gradiška	3 000	2 235	—	691	18	56	—
Novska	1 054	1 010	—	36	—	8	—
Pakrac	1 761	1 255	—	401	25	80	—
Ukupno	8 642	6 223	1	2 003	106	308	1
<i>1890. godine</i>							
Daruvar	1 663	1 264	1	126	68	193	11
Grubišno Polje	1 703	866	—	792	23	22	—
Nova Gradiška	3 045	2 334	—	607	19	82	3
Novska	1 352	1 255	—	63	9	25	—
Pakrac	2 089	1 441	—	450	26	171	1
Ukupno	9 852	7 160	1	2 038	145	493	15

Političko i sudbeno razdieljenje Kraljevinah Hrvatske i Slavonije i repertorij mjesta, Zagreb 1889, Kraljevska hrvatsko-slavonsko-dalmatinska vlada.

Političko i sudbeno razdieljenje Kraljevinah Hrvatske i Slavonije, Zagreb 1892, Kraljevska hrvatsko-slavonsko-dalmatinska vlada.

Prve podatke o približnom nacionalnom sastavu općinskih središta daju popisi stanovništva 1880. i 1890. godine, provedeni samo prema vjeroispovijesti. Iz njih se vidi da su u drugoj polovici 19. stoljeća u svih pet općinskih središta brojčano prevladali rimokatolici. Pripadnici grkoistočne vjeroispovijesti brojčano su bili na drugom mjestu, i to sa svega petinom svog stanovništva. Ni u jednom općinskom središtu pripadnici grkoistočne vjeroispovijesti u tom razdoblju nisu imali natpolovičnu većinu svog stanovništva, a opaža se da se njihov udio u ukupnom stanovništvu općinskih središta postepeno smanjivao. Značajno je napomenuti da su stanovnici grkoistočne vjeroispovijesti u drugoj polovici 19. stoljeća u općinskim središtima bili relativno znatno slabije zastupljeni nego u okviru općina.

Slika 5**Narodnosni sastav općinskih središta zapadne Slavonije 1900-1991.**

Nešto konkretnije podatke o nacionalnom sastavu općinskih središta daju popisi stanovništva s početka 20. stoljeća, odnosno iz 1900. i 1910. godine, provedeni prema vjeroispovijestima i govornim jezicima. Iz podataka tih popisa vidi se da je u početku 20. stoljeća u općinskim središtima brojčano prevladavalo hrvatsko stanovništvo (1910. godine 50,6%) i ostalo nesrpsko stanovništvo (32,8%), prije svega Česi, Mađari i Nijemci. Srbi su u stanovništvu općinskih središta sudjelovali sa svega 16,6%. Hrvati su 1910. godine natpolovičnu većinu imali u naseljima Nova Gradiška, Novska i Pakrac, ostalo nesrpsko stanovništvo u Daruvaru, a Hrvati i ostalo nesrpsko stanovništvo zajedno u Grubišnom Polju. Srbi, dakle, ni početkom 20. stoljeća ni u jednom općinskom središtu nemaju natpolovičnu većinu stanovništva.

Tablica 8

Narodnosni sastav općinskih središta od 1900. do 1991. godine

Naselja	Ukupno stanovnika	Hrvata	Srba	Mađara	Čeha	Nijemaca	Jugoslavena	Ostalih
<i>1900. godina</i>								
Daruvar	3734	765	605	767	1238	315	–	44
Grubišno Polje	2303	497	815	410	503	72	–	6
Nova Gradiška	4245	2900	702	153	116	276	–	98
Novska	2027	1652	118	74	62	25	–	96
Pakrac	3625	1469	630	324	582	454	–	166
Ukupno	15934	7283	2870	1728	2501	1142	–	410
%	100	45,7	18,0	10,8	15,7	7,2	–	2,6
<i>1910. godina</i>								
Daruvar	4748	1201	685	841	1358	553	–	110
Grubišno Polje	2653	748	834	465	461	120	–	25
Nova Gradiška	5082	3431	762	205	141	227	–	316
Novska	2443	1957	136	143	98	26	–	83
Pakrac	4377	2424	796	375	360	302	–	120
Ukupno	19303	9761	3213	2029	2418	1228	–	654
%	100	50,6	16,6	10,5	12,5	6,4	–	3,4
<i>1948. godina</i>								
Daruvar	7311	3825	1345	411	1455	41	–	234
Grubišno Polje	2777	1187	557	360	629	5	–	39
Nova Gradiška	6340	4848	1043	29	96	7	–	317
Novska	4081	3568	339	4	49	3	–	118
Pakrac	4597	3205	659	68	497	9	–	159
Ukupno	25106	16633	3943	872	2726	65	–	867
%	100	66,2	15,7	3,5	10,8	0,2	–	3,6
<i>1953. godina</i>								
Daruvar	7676	4078	1460	336	1519	42	57	186
Grubišno Polje	3022	1451	602	355	563	4	2	45
Nova Gradiška	8370	6425	1405	35	94	19	56	336
Novska	4394	3779	448	16	67	3	6	75
Pakrac	5015	3332	823	56	446	24	54	280
Ukupno	28479	19065	4738	798	2689	92	175	922
%	100	66,9	16,6	2,9	9,5	0,3	0,6	3,2
<i>1961. godina</i>								
Daruvar	8814	4436	2061	315	1698	–	75	229
Grubišno Polje	3099	1428	789	273	545	–	16	48
Nova Gradiška	9973	7674	1810	24	59	–	96	310
Novska	4884	4122	625	14	32	–	5	86
Pakrac	6061	3874	1375	71	450	–	33	258
Ukupno	32831	21534	6660	697	2784	–	225	931
%	100	65,6	20,3	2,1	8,5	–	0,7	2,8

Naselja	Ukupno stanovnika	Hrvata	Srba	Mađara	Čeha	Nijemaca	Jugoslavena	Ostalih
<i>1971. godina</i>								
Daruvar	10239	4778	2666	273	1837	23	414	248
Grubišno Polje	3138	1255	983	259	469	5	76	91
Nova Gradiška	12267	8943	2256	32	52	10	637	337
Novska	6463	5050	1028	9	41	1	122	212
Pakrac	7460	3912	2187	74	386	12	552	337
Ostalo	39567	23938	3120	647	2785	51	1801	1225
%	100	60,5	23,0	1,6	7,0	0,3	4,5	3,1
<i>1981. godina</i>								
Daruvar	11535	3750	2759	252	1718	23	2638	395
Grubišno Polje	3921	1135	997	161	412	4	601	111
Nova Gradiška	13865	9089	1701	17	31	8	2545	474
Novska	8378	5400	1474	11	36	5	1052	400
Pakrac	8662	3101	2373	46	278	8	2388	468
Ukupno	45861	22475	9304	487	2475	48	9224	1848
%	100	49,0	20,3	1,1	5,4	0,1	20,1	4,0
<i>1991. godina</i>								
Daruvar	12297	4543	3657	175	2006	18	1008	890
Grubišno Polje	3838	1489	1309	164	411	3	255	207
Nova Gradiška	14566	10653	2263	9	28	7	900	706
Novska	9675	6784	1821	11	39	2	339	679
Pakrac	9544	3958	3685	54	295	20	663	869
Ukupno	49920	27427	12735	413	2779	50	3165	3351
%	100	54,9	25,5	0,8	5,6	0,2	6,3	9,7

Napomene:

1) Da bi se narodnosni sastav mogao pratiti kontinuirano, naselja su u ovoj tablici (za razliku od tablice 4) prikazana u okvirima što su ih imala 1948. godine kada se popis stanovništva obavio u sklopu mjesnih odbora a ne pojedinačnih naselja. DARUVAR uključuje: Daruvar, Daruvarski Vinogradi, Donji Daruvar, Lipovac, Ljudevit Selo i Vrbovac Podgorski. GRUBIŠNO POLJE uključuje: Grubišno Polje i Poljani. NOVA GRADIŠKA uključuje: Nova Gradiška (grad) i Maglić Mala. NOVSKA uključuje: Bročice, Trupovo Polje, Stari Grabovac i Novska. PAKRAC uključuje: Pakrac i Prekopakra. Sva navedena naselja pojedinih mjesnih odbora stvarno su sastavni dijelovi pojedinih općinskih središta.

2) Broj Hrvata i Srba za 1900. i 1910. godinu dobiven je na način objašnjen uz tablicu 3.

Političko i sudbeno razdjeljenje Kraljevinah Hrvatske i Slavonije, Zagreb 1889, Kraljevska hrvatsko-slavonska-dalmatinska vlada.

Političko i sudbeno razdjeljenje Kraljevinah Hrvatske i Slavonije, Zagreb 1892, Kraljevska hrvatsko-slavonska-dalmatinska vlada.

Popis žiteljstva 1900. u Kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb 1914, Kraljevski zemaljski statistički ured u Zagrebu.

Popis stanovništva 1910. u Kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb 1914, Kraljevski zemaljski statistički ured u Zagrebu.

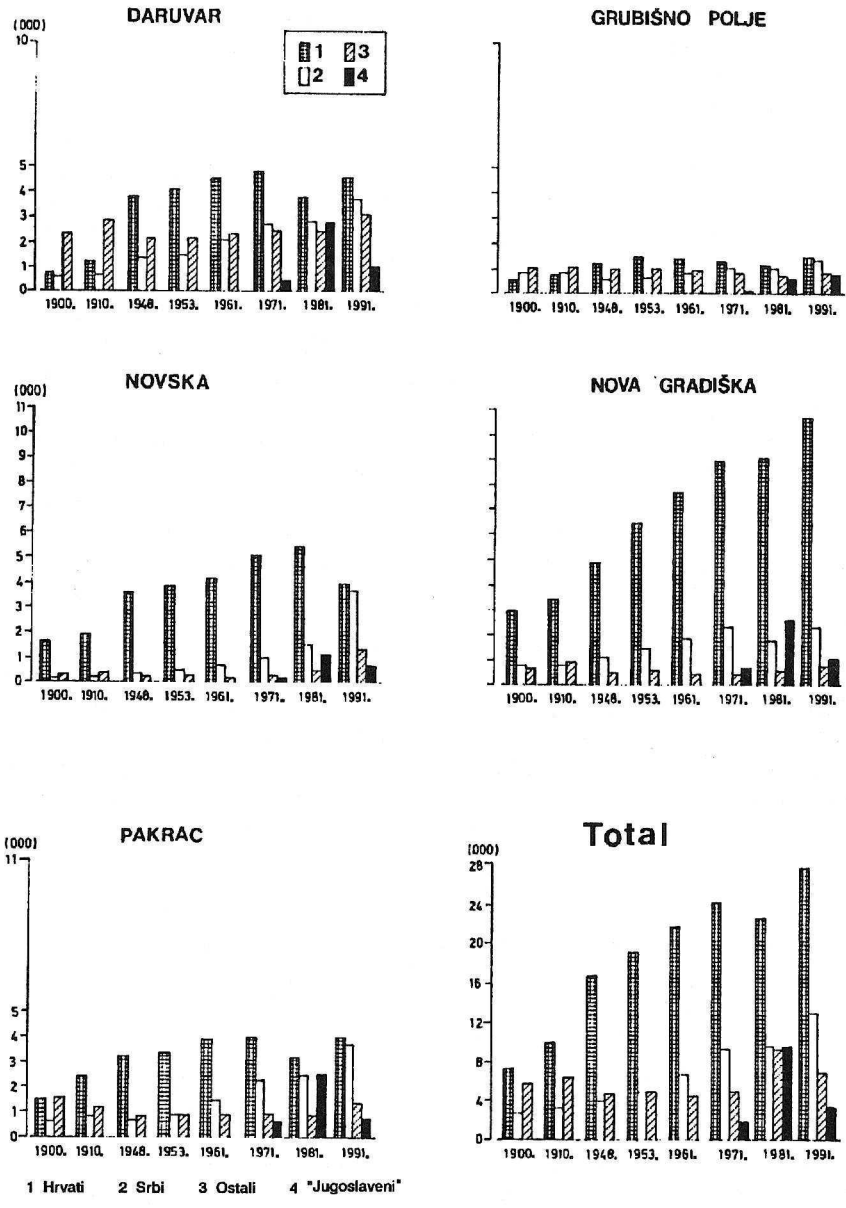
Popis stanovništva 1948, 1953, 1961, 1971, 1981: tablogrami po naseljima. Državni zavod za statistiku, Zagreb.

Popis stanovništva 1991, Državni zavod za statistiku, Zagreb 1992.

Slika 6

Narodnosni sastav općinskih središta zapadne Slavonije 1900-1991.

Podaci popisa stanovništva 1948. godine upućuju na znatne promjene nacionalnog sastava općinskih središta ovog kraja u odnosu na 1910. godinu. U tom 38-godišnjem razdoblju znatno je povećan udio Hrvata (sa 50,6% na 66,2%), a smanjen udio ostalog nesrpskog stanovništva (sa 32,8% na 18,1%) i to prvenstveno odlaskom Nijemaca (sa 6,4% na 0,2%) i velikim smanjenjem udjela Mađara (sa 10,5% na 3,5%). Istovremeno je broj Srba i Čeha nešto povećan, ali je njihov udio u ukupnom stanovništvu u odnosu na 1910. godinu, usprkos tome, malo smanjen, i to kod Srba sa 16,6% na 15,7%, a Čeha sa 12,5% na 10,8%. *Povećanjem broja, Hrvati su postali većinski narod u svim općinskim središtima i to s natpolovičnom većinom u Daruvaru, Novoj Gradiški, Novskoj i Pakracu, a s relativnom većinom u Grubišnom Polju. Značajno je, također, istaknuti da su u sva tri općinska središta Poilovlja, dakle u Daruvaru, Pakracu i Grubišnom Polju, uz Hrvate najbrojniji bili pripadnici ostalog nesrpskog stanovništva, a ne Srbi.*

U naknadnom razdoblju od 1948. do 1991. godine u kretanju nacionalnog sastava općinskih središta ponovno su se zbile znatne promjene. Broj stanovnika općinskih središta i dalje je rastao, ali ne istim intenzitetom kod svih narodnosti. *Ukupno stanovništvo općinskih središta je od 1948. godine poraslo 98%, s time što je istovremeno broj Hrvata povećan 64%, Srba 222% i ostalih narodnosti zajedno 45%! Zbog navedenog nejednakog porasta broja stanovnika pojedinih narodnosti, došlo je i do značajnih promjena njihovih udjela u ukupnom stanovništvu općinskih središta. Udio Hrvata smanjio se sa 66,2% na 54,9%, a ostalog nesrpskog stanovništva sa 18,1% na 13,2%. Jedino je povećan udjel Srba, i to sa 15,7% na 25,8%.*

No, usprkos navedenim promjenama u udjelu pojedinih narodnosti u ukupnom stanovništvu općinskih središta, Hrvati su ostali većinski narod u svim općinskim središtima kraja, i to s natpolovičnom većinom u Novoj Gradiški i Novskoj, a s relativnom većinom u Pakracu, Daruvaru i Grubišnom Polju. Na drugome mjestu po broju u ukupnom stanovništvu pojedinih općinskih središta nisu više pripadnici nesrpskog stanovništva, već Srbi. Usprkos tome, Srbi ni sada niti u jednom općinskom središtu nisu postigli ne samo apsolutnu, nego ni relativnu većinu.

Iz izlaganja se vidi da su Srbi znatno veći udio imali u stanovništvu općina nego općinskih središta, što znači da su pretežno bili seosko stanovništvo. *Do 1948. godine su u stanovništvu općinskih središta sudjelovali s manje od petine, pa su po tom udjelu bili na trećemu mjestu, odnosno iza brojčane zastupljenosti Hrvata i ostalog stanovništva nesrpskih narodnosti. No, od 1961. godine njihov udio u stanovništvu općinskih središta brzo raste, a udio stanovništva ostalih narodnosti istodobno opada. Naveden intenzivan porast broja i udjela Srba uz istovremeni pad udjela ostalog stanovništva općinskih središta od 1961. godine nije specifičnost ovoga kraja. Sličnu, naime, pojavu nalazimo u velikom broju središta većine ostalih općina Hrvatske s nešto većim brojem Srba. Posebno smo tu pojavu analizirali na primjeru četiriju općinskih središta sjeverne Dalamcije. Dokazali smo da je u navedenim općinama udio zaposlenih Hrvata bio daleko ispod njihova udjela u broju ukupna stanovništva, a udio zaposlenog*

srpskog stanovništva znatno iznad njihova udjela u broju stanovništva. Takav nerazmjer posljedica je politike zapošljavanja općinskih vlasti od 1961. godine do rata.

Od 1961. godine općine su, naime, zakonski (1955) postale osnovne političko-teritorijalne i "osnovne društveno-ekonomske zajednice", čije su ovlasti u razvitku općina bile velike, a postale su gotovo neograničene ukidanjem kotareva 1965. godine. Postupno je nestala gotovo svaka ovisnost općina o organima vlasti Republike Hrvatske. *Te su, pak, ovlasti u općinama s nešto više srpskog stanovništva, gotovo u pravilu, uvelike bile u rukama predstavnika Srba. Općinske su vlasti različitim mjerama, uglavnom zapošljavanjem posredno ili neposredno utjecale i na demografske procese, poglavito na iseljavanje.*

U uvjetima jakog procesa deagrarijacije, tj. napuštanja poljoprivrede znatnog broja poljoprivrednog pučanstva, to je stanovništvo tražilo nove izvore života, prije svega zapošljavanjem u organizacijama tadašnjeg tzv. udruženog rada. Kako je na zapošljavanje vrlo često utjecala i etnička pripadnost, iseljavalo je stanovništvo koje se nije moglo zaposliti u samoj općini. U općinskim središtima s većim udjelom Srba u općinskoj vlasti relativno najviše iseljavalo je nesrpsko stanovništvo.

ZAKLJUČCI

Ovaj prikaz o zapadnoj Slavoniji možemo sažeti u slijedećih nekoliko zaključaka koji dokazuju da Srbi nemaju pravā na ovaj dio Hrvatske, niti povijesnih niti etničkih.

1. Zapadna Slavonija je povijesno hrvatski prostor koji je sve do turske okupacije u 16. stoljeću bio organiziran u okvirima hrvatskih županija i rimokatoličkih crkvenih župa, s hrvatskim plemstvom i hrvatskim stanovništvom.
2. U vrijeme turske okupacije od 1554. do 1691. godine (kad Turci napuštaju Kraljevu Veliku) kraj je opustošen, prvobitna hrvatska svjetovna i crkvena organizacija prostora stušena, a autohotono hrvatsko stanovništvo (stradavanjem i iseljavanjem) reducirano na mali broj. Turci po okolnim padinama Psunja i Papuka naseljavaju nešto novog stanovništva, uglavnom Vlaha, pa kraj počinje mijenjati etnički sastav, ali još je uvijek slabo naseljen.
3. Povlačenjem Turaka, kraj jednim svojim dijelom dolazi pod vlast obnovljenih hrvatskih županija, a dijelom pod Vojnu krajinu (do 1881. godine). Obje navedene vlasti ovaj gotovo pusti kraj opet naseljavaju (sekundarna kolonizacija) Hrvatima iz ostalih područja Hrvatske, ali i stanovništvom drugih narodnosti, uglavnom iz jugoistočne (Vlasi i Srbi) i srednje Europe (Česi, Mađari i Nijemci). Tom sekundarnom kolonizacijom nastao je heterogen etnički prostor, u kojem je kontinuirano živjelo samo hrvatsko stanovništvo.
4. Statistički podaci o brojčanom odnosu pripadnika pojedinih vjeroispovijesti i narodnosti ovog kraja pokazuju da su njemu tijekom razdoblja otkad se obavljaju popisi stanovništva (od 1857. godine) brojčano prevladavali pripadnici

rimokatoličke vjeroispovijesti i nesrpske narodnosti i to kako u kraju u cjelini, tako i u njegovim pojedinim općinama. Hrvati su u vrijeme svih popisa stanovništva većinski narod ovog kraja, s time što su do sredine 20. stoljeća imali relativnu, a od 1948. godine imaju i apsolutnu većinu. Srbi ni u jednom razdoblju statističkih popisa nisu u ovom kraju, pa ni u njegovim pojedinim dijelovima u okviru općina, imali natpolovičnu većinu.

LITERATURA

- Butorac, J.: *Popis župa zagrebačke biskupije od godine 1334*, Zagreb (1944)
- Rački, F.: *Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine*, Zagreb (1872)
- Pavičić, S.: *Podrijetlo hrvatskih i srpskih naselja i govora u Slavoniji*, Rad JAZU 47, Zagreb (1953)
- Šišić, F.: *Hrvatski saborski spisi*, Zagreb (1918)
- Klaić, V.: *Povijest Hrvata, XV, Hrvatsko kraljevstvo za prva tri Habzburgovca (1527-1608)*, Zagreb (1913)
- Pavičić, S.: Ibidem
- Klaić, V.: *Plemići Svetački*, Rad JAZU 199, Zagreb (1913)
- Rogić, V.: *Hrvatska Vojna krajina – temeljna historijsko geografska problematika; Političko-geografska i demografska pitanja Hrvatske; Savez geografskih društava hrvatske, sv. 8*, Zagreb (1991)
- Pavičić, S.: Ibidem
- Valentić, M.: *Hrvatsko-slavonska Vojna krajina 1790-1881*, Vojna krajina, Povijesni pregled, Rasprave, SN Liber, Zagreb (1984)
- Sučević, B.: *Razvitak "vlaških prava" u varaždinskom generalatu, Historijski zbornik 1-4*, Zagreb (1953)
- Grbić, M.: *Karovačko vladičanstvo, knj. 1-2*, Karlovac (1891)
- Ruvarac, D.: *Srpska mitropolija karovačka oko polovine XVIII veka*, Sremski Karlovci (1902)
- Ivić, A.: *Migracije Srba u Slavoniju tokom XVI, XVII. i XVIII. stoljeća, Srpski etnografski zbornik, knj. 21*, Beograd (1926)
- Smičiklas, T.: *Dvjestogodišnjica oslobođenja Slavonije*, Rad JAZU XI, 2. dio, Zagreb (1891)
- Šabanović, H.: *Bosanski pašaluk*, Djela, knj. XIV, Sarajevo (1959)
- Rothenberg, G.: *The Austrian Military Border in Croatia, 1522- 1747*, The University of Illinois Press (1960)
- Rothenberg, G.: *The Military Border in Croatia, 1740-1881*, Toronto & Chicago (1966)
- Ivić, A.: Ibidem
- Rogić, V.: *Regionalna geografija Jugoslavije, knj. 1*, ŠK, Zagreb (1990)
- Boesendorfer, J.: *Agrarni odnosi u Slavoniji*, Zagreb (1950)
- Boesendorfer, J.: Ibidem
- Ruvarac, D.: Ibidem
- Pavičić, S.: Ibidem

- Kempf, J.: *O grofovskoj porodici Jankovića-Daruvarskih*, Zagreb (1930)
- Szabo, Đ.: *Iz prošlosti Daruvara i okolice*, Posebni tisak iz Narodnih novina, Zagreb (1934)
- Auerhan, A.: *Češkoslovenska vetev v Jugoslaviji*, Prag (1930)
- Bičanić, R.: *Agrarna kriza u Hrvatskoj 1837-1895*, Zagreb (1937)
- Pepeonik, Z.: Stanovništvo Daruvačko-pakračkoga kraja, *Radovi Geografskog instituta u Zagrebu*, br. 7, Zagreb (1968)
- Lendl, E.: *Das Deutschtum in der Ilowasenke*, Leipzig (1941)
- Pepeonik, Z.: Česi u Hrvatskoj, *Geografski glasnik*, XXIX, Zagreb (1967)

WEST SLAVONIA – THE DEVELOPMENT OF NATIONAL STRUCTURE

Ivan Crkvenčić, Zlatko Pepeonik

Faculty of Science, Zagreb

In this paper Slavonia includes the area of five former (until 1993) municipalities. Three are in the Ilova river-region (Daruvar, Grubišno Polje and Pakrac), while two (Novska and Nova Gradiška) are in the Sava river-basin. This is a historically Croatian area which had, prior to the Turkish occupation (1554-1691), been organized within the framework of Croatian *županijas* (district) and Roman Catholic church parishes, with Croatian gentry and Croatian population. During Turkish occupation the area was devastated, the original secular and clerical organization destroyed, the Croatian population killed and exiled, and thus reduced to a small number. The Turks settled some new inhabitants, mostly Vlachs, on the nearby slopes of Psunj and Papuk, changing the ethnic structure. With the withdrawal of the Turks, the region was again settled by Croats from other parts of Croatia, but also by inhabitants of other nationalities: Vlachs, Serbs, Czechs, Hungarians, Germans and Italians. In this second (repeated) colonization a heterogenous ethnic area was created in which only the Croatian population lived incessantly. Within these five municipalities in 1991, 28.8% of the total population were Serbs.

WESTSLAWONIEN – ENTWICKLUNG DER ETHNISCHEN STRUKTUR

Ivan Crkvenčić, Zlatko Pepeonik

Naturwissenschaftlich-mathematische Fakultät, Zagreb

Unter dem Begriff Westslawonien wird in dieser Arbeit das Gebiet von fünf ehemaligen (bis 1993) Gemeinden verstanden. Drei von denen befinden sich im Flussgebiet von der Ilova (Darugar, Grubišno Polje und Pakrac) und zwei (Novska und Nova Gradiška) im Savagebiet. Das ist historisch gesehen kroatisches Gebiet, das bis zur türkischen Besatzung (1554-1691) im Rahmen der kroatischen Gespanschaften und römisch-katholischen Pfarren mit dem kroatischen Adel und der kroatischen Bevölkerung gegliedert war. In der Zeit der türkischen Besatzung wurde dieses Gebiet verwüstet, die ursprüngliche weltliche und kirchliche Organisation zerstört und die kroatische Bevölkerung reduziert. Auf die umliegende Bergabhänge von Psunj und Papuk siedeln die Türken ein wenig von der neuen Bevölkerung hauptsächlich Walachen an, so dass sich die ethnische Struktur auf diesem Gebiet ändert. Nach dem Rückzug der Türken wird dieses Gebiet wieder von den Kroaten aus anderen Gebieten, aber auch von der Bevölkerung anderer Nationalitäten: Walachen, Serben, Tschechen, Ungarn, Deutschen und Italienern besiedelt. Durch diese sekundäre (wiederholte) Kolonisation wurde ein heterogenes ethnisches Gebiet, auf dem nur die kroatische Bevölkerung kontinuierlich gelebt hat, gebildet. Die Anzahl der Serben hat in Rahmen dieser fünf Gemeinden 1991 28,8% der Gesamtbevölkerung ausgemacht.